

DEO DRUGI

NARODNOOSLOBODILACKI RAT
I REVOLUCIJA 1941—1945.

PODELA JUGOSLAVIJE

HITLEROVA ODLUKA O UNIŠTENJU JUGOSLAVIJE KAO DRŽAVE

27. marta 1941.

. . Führer je odlučio, bez da se čeka na moguće iziave lojalnosti od strane nove vlade, da se izvrše sve pripreme, kako bi se Jugoslavija vojnički i kao država razbila. -¹

.. Treba računati s tim, da se pri našem napadu Hrvati stave na našu stranu. Njima treba osigurati odgovarajući politički postupak (kasnije autonomiju). Rat protiv Jugoslavije morao bi biti vrlo popularan u Italiji, Mađarskoj i Bugarskoj, pošto se ovim državama ima staviti u izgled teritorijalna proširenja: Za Italiju — jadransku obalu, Mađarskoj — Banat, Bugarskoj — Makedonija .. ?

F. Culinović, *Okupatorska podjela Jugoslavije*, Beograd, 1970, 49—50.

HITLER NA KONFERENCIJI SA VOJNIM SARADNICIMA

27. marta 1941.

Vođa Rajha:

Opisuje situaciju u Jugoslaviji posle državnog udara. Konstatuje da je Jugoslavija nesiguran faktor s obzirom na predstojeću akciju „Marita“, a pogotovo na docniji poduhvat „Barbarossa“. Srbi i Slovenci nikada nisu bili naklonjeni Nemcima. Vlade nikada nisu čvrste zbog nacionalnog pitanja i zbog oficirske kamarile uvek su raspoložene za državne udare. Zemlja je imala u sadašnje doba samo jednog snažnog čoveka: Stojadinovića čiji je pad knez namesnik Pavle dopustio na svoju vlastitu štetu.

Momenat za upoznavanje stvarne situacije u zemlji i njenog stava pred nama povoljan je kako iz političkih tako i iz vojnih razloga. *Da*

¹ Hitlerova odluka proizlazila je iz nepredviđenog razvoja događaja. Jugoslavija je označena za veštačku versajsku tvorevinu. Ova kvalifikacija o Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca najpre je nastala u nemačkim revanšističkim krugovima nezadovoljnim porazom u prvom svetskom ratu i uspostavljanjem međunarodnog poretka sa prevlašću Francuske i Velike Britanije. Polazeći od kapitulacije Jugoslavenske vojske, Osovina je iznela shvatanje o uništenju jugoslovenske države. Deoba teritorija vojno poražene države vršena je na fikciji debelacije. Zahtevi saveznika Nemačke ostvarivani su putem faktičkih i formalnih aneksija, obrazlaganih istorijskim i etničkim pravom. Razbijen je državni aparat vlasti i započelo stvaranje vazalnih država i režima koji su polazili od koncepcije nacionalno čistih država.

- Bugarskoj se na putu okupacije cele Makedonije isprečila Italija s tendencijom da što više zagazi na istok Balkana, podržavajući velikoalbanske aspiracije. Na Banat je pored Mađarske reflektirala i Rumunija generala Iona Antoneskua. Da bi se otklonio sukob dva nemačka saveznika oko Banata, oblast je dobila specifičan režim, ostajući u okviru Srbije, ali sa prevagom folksdojčera u upravi oblasti, privrednom i uopšte društvenom životu.

p do obaranja vlade došlo za vreme akcije „Barbarossa“, posledice za as bi bile znatno teže. (Podvukao V.T.).

Voda Rajha je rešen da preduzme sve pripreme da razbije Jugoslaviju i vojnički i kao državu, ne čekajući moguću izjavu lojalnosti ove vlade. Spoljnopolitički se neće postavljati nikakva pitanja ni ultimatumi. (Podvukao V.T.) Uveravanja jugoslovenske vlade, u koju se jnako ne može verovati, biće primljena k znanju. Napad će otpočeti im za ovo budu spremljena odgovarajuća sredstva i trupe.

Radi se na tome da se deštuje što je moguće brže. Pokušaće se a susedne države uzmu na odgovarajući način učešće. Vojnu pomoć rotiv Jugoslavije treba zatražiti samo od Italije i Mađarske, a u izveiom pogledu i od Bugarske. Rumunija će, uglavnom, imati zadatak a posluži kao zaštita prema Rusiji. Poslanici Mađarske i Bugarske već „1 obavešteni. Duću će se uputiti poruka još u toku dana.

Od naročitog je političkog značaja da se na Jugoslaviju udari emilosrdnom žestinom i da se vojnički poraz ostvari munjevitom brziom. Time bi Turska bila dovoljno zaplašena, što bi povoljno uticalo a docniji ratni pohod protiv Grčke. Treba računati s tim da će pri ašem napc.du Hrvati stupiti na našu stranu. (Podvukao V.T.) Odgovajujući politički postupak (docnije autonomija) biće im osiguran. Rat rotiv Jugoslavije mogao bi da bude veoma popularan u Italiji, Mađarcoj i Bugarskoj, pošto ovim zemljama treba staviti u izgled dobijanje vesnih teritorija: Italiji dalmatinsku obalu, Mađarskoj Banat (Bačka) ugarskoj Makedoniju.

Ovaj plan iziskuje da pravovremeno ubrzamo sve pripreme i upoebimo tako jake snage da u najkraćem roku usledi slom Jugoslavije.

U vezi s tim početak akcije „Barbarossa“ se mora odložiti za četiri edelje.

Vojne operacije moraju se izvoditi na sledeći način:

1) Operaciju „Marita“ otpočeti po mogućnosti što ranije sa ograićenim ciljem da se osvoji grčka Trakija i Solunsko polje sve do sinskog predela Vodene, pri tome izvršiti obuhvat preko jrtgosloven<e teritorije;

2) sa prostora južno od Sofije nadirati u pravcu Skoplja, radi isterećenja boka Italijanskog fronta u Albaniji;

3) sa prostora oko Sofije nadirati jačim snagama u pravcu Niša dalje ka Beogradu u koordinaciji sa:

4) nadiranjem jačih nemačkih snaga sa prostora oko Graca i Cevca (nem. Klagenfurt) u jugoistočnom pravcu, sa ciljem razbijanja goslovenske armije.

Za operacije pod 2) i 3) treba privući snage koje vrše obezbeđe-e prema Turskoj, zatim prekobrojne jedinice Južnog fronta i armij-e rezerve. Osiguranje prema Istoku ima da preuzmu, s jedne strane, igarske snage, pojačane jednom oklopnom divizijom prebačenom iz tmumje i, s druge strane, rumunske snage, kojima treba ostaviti samo dnu tenkovsku diviziju.

Snage po tači 4) mogu se uzeti iz koncentracijskih ešalona „Bar-irossa“, ali. pri tome prvenstveno voditi računa o brzini izvršenja, dredene mage. moraju biti dovoljno jake. (Podvukao V.T.)

— Italijani će imati glavni zadatak da odmah obustave ofanzivne -CIJC_E protiv Grčke, da se dovoljno osiguraju prema jugoslovenskoj anici i da iz Istre sa armijom „Po“ nreduzmu operacije radi obezbe-nja nemačkog desnog boka.

5) Vazduhoplovstvo će imati zadatak da otpočne, što je moguće pre, razbijanje jugoslovenskih vazduhoplovnih baza i da uzastopnim napadima razori glavni grad Beograd, a pored toga da potpomaže nastupanje kopnenih snaga.

U tu svrhu moguće je i korišćenje mađarskih vazduhoplovnih baza.

V. Terzić, *Slum Kraljevine Jugoslavije*, 2, Beograd, 1982, 31—32.

„PREDBJEŽNE SMJERNICE ZA RAZDIOBU JUGOSLAVIJE“

12. aprila 1941.

... 1. Nekadašnje područje Štajerske i Kranjske:

Područje Štajerske, povećano prema jugu približno 90 km širokim, a 10 do 15 km dubokim pojasom, ima pripasti oblasti Štajerske.

Sjeverni dio Kranjske s graničnom linijom prema jugu (prema Savi), a sjeverno od Ljubljane, sa linijom koja ide prema priloženoj karti Vrhovne komande vojske Gen. Quart., ima se priključiti Koruškoj.

Područje, koje su zaposjele njemačke trupe, predat će Vrhovna komanda vojske nadležnim „gauleiterima“ čim to dozvoli smirenje u zemlji, i to prema sreskim načelstvima.

Predaja područja, koje su zaposjeli Talijani, pripremit će se pisom Ftihrera Duceu, i to nakon što ovo pobliže naredi Ministarstvo vanjskih poslova. Do toga vremena neka se s njemačke strane ne poduzimaju nikakve mjere.

2. Područje Prekomurja:

Područje Prekomurja ima u cjelini pripasti Mađarskoj i to prema historijskoj granici. Uzeto je u razmatranje preseljenje Njemaca, koji žive u sjeverozapadnom dijelu toga područja, te će se ovo provesti kasnije.

Predaju ovog područja Mađarskoj uredit će Vrhovna komanda vojske.

3. Banat:

Područje, gdje se Drava sastaje s mađarskom granicom, pa do ušća Tise u Dunav, ima pripasti Mađarskoj.

Područje južno od Tise stavit će se za sada pod njemačku zaštitu, a isto tako i teritorij južno od Dunava prema istoku, i to općom linijom, koja ide od ušća Morave u Dunav — Požarevac — Petrovac — Bo-Ijevac — Knjaževac — Kalna. Ovaj prostor obuhvata Borsko područje bakra, a prema jugoistoku i obližnje područje uglja. Spomenuta linija važi kao osnova za predbježno razgraničenje. Na tom se području ima prvenstveno predvidjeti vojna uprava,

4. Južna Srbija:

Područje, koje je nastanjeno bugarskim Makedoncima, pripada s obzirom na etničku granicu — Bugarskoj.

Privremeno ustanovljenje granice s obzirom na to odredit će Vrhovna komanda vojske, koja će pripremiti predaju Bugarima.

5. Stara Srbija:

Područje Stare Srbije ima doći pod njemačku vojnu upravu pod Vrhovnom komandom vojske.

6. Hrvatska:

Hrvatska će unutar narodnosnih granica biti samostalna država. S njemačke strane neće biti nikavog miješanja u unutrašnje političke odnose.

7. Preostalo područje, uključujući Bosnu i Crnu Goru:

Političko uređenje ovih predjela prepušta se Italiji. Ovdje može doći također u obzir i uspostava samostalne Crne Gore...³
F. Culinović, n. d., 54.

³ Smernice su unosile izmene u prvobitni interni projekt o sudbini delova iržavne teritorije vojno poražene Jugoslavije. Za vreme nemačko-italijanskih razgovora u Beču 24. aprila 1941. došlo je do izmena Smernica. Bosna i Hercegovina našle su se u sastavu NDH proglašene 10. aprila 1941. Italija je nastojala da dođije Bosnu i Hercegovinu, ali je njeno uključivanje u sastav NDH poremetilo italijanske planove. Ona se ipak nije odrekla ambicija da ovu pokrajinu stavi pod svoju kontrolu. Time bi obezbedila zaleđe Jadrana; računala je na eksploataciju bosanskih ruda i šuma; posedanjem Bosne i Hercegovine Italija bi mogla orostrirati svoj uticaj dublje na istok Balkana i prema Podunavlju.

Pavelić je proglasio Muslimane za „cvijet hrvatstva“. Reis-ul-ulema Islamske vjerske zajednice u NDH, Fehirri Spaho, pozvao je vernike maja 1941. da uahvale na ostvarenju Nezavisne Države Hrvatske. Sa izbijanjem ustanka u Bosni i Hercegovini Muslimani su se našli između čekića i nakovnja. Od septembra se pojavljuju islamske rezolucije: prijedorska, sarajevska, banjalučka, jijeljinska, tuzlanska, mostarska i druge (Vidi B. Petranović, M. Zečević, *Jugoslavenski federalizam ideje i stvarnosti*, knj. 1, Beograd, 696—713) Neistoričke e ineriti sve te rezolucije istim merilom jer njihovi donosioci nisu isto/etni, a još manje ciljevi koji su se njima hteli postići. U većini slučajeva bio je 0 pokušaj ogradaivanja od zločina nad srpskim življem iz straha od budućih josledica. Muslimansko građanstvo koristilo je rezolucije da „odbije ljagu“ od iebe i svih Muslimana, a na drugoj strani protestovalo je protiv netrpeljivosti „nekih katolika“ prema Muslimanima i islamu. Napadnut je deo katoličkog svešestva, čija je propaganda prekrštavanja podsećala na metode inkvizicije. Muslimanski autonomisti su, ne dobivši podršku predstavnika nemačkih okupacionih inaga u zemlji za svoj program, uputili 1. novembra 1942. Adolfu Hitleru Memorandum. Uputio ga je „Narodni odbor“ „Njegovoj ekselenciji Adolfu Hitleru, vodi ijemačkog naroda“. Enver Redžić smatra da Memorandum ima svoj „početak 1 aprilskoj peticiji muslimanskih autonomista, koja je predata nemačkim oku>atorima neposredno poslije proglašenja NDH, da bi se zatim pripremao u mnoim istupanjima, javnim i privatnim, predstavnika muslimanske autonomističke jolitike“. Osnovni stavovi ovog Memoranduma sadrže „fundamentalne političke loglede muslimanskih autonomista“. Redžić ih izlaže u sažetom obliku:

... Bošnjaci — Muslimani Bosne su sastavni dio 300-milionskog islamskog laroda Istoka, koji svoje oslobođenje može postići samo u borbi protiv engles:og imperijalizma, jevrejstva, slobodnog zidarstva i boljševizma na čelu sa nje:načkim narodom pod vodstvom njegovog Firera.

— „Naša zemlja“, Bosna i Hercegovina, došla je u sastav NDH, koja je lastala sa našom voljom i saglasnošću, ali je kasniji razvoj događaja išao protiv aših nada i očekivanja. Jer, „mi smo vjerovali“, kaže se dalje u Memorandumu, a će naša Bosna i Hercegovina ostati pod njemačkom vojnom upravom i da emo mi bosanskohercegovački Muslimani, najčasniji elemenat, biti pozvani na iradnju u upravi. Umjesto da dobijemo slobodu, mi Bošnjaci doživljeli smo trašnu tragediju: naše žrtve u Bosni i Hercegovini dostižu do sada oko 150 hi:ada ljudi.

— Odgovornost za to snosi dr Ante Pavelić, koji je silom uključio Bosnu u kvir hrvatske države i predao je u ruke agresivnoj Crnoj internacionali, svome lovjerenuku u Bosni i Hercegovini, izrazitom klerikalnom katoličkom svešteniku Jožidaru Brali. Fireru i njemačkom narodu najbolje je poznato kako je njcg:im velikim idealima nepomirljiv neprijatelj Crna internacionala.

Pošto je riješio problem Jevreja, koje je na energičan zahtjev njemačke ojne komande uputio u koncentracioni logor, crni kler se oborio na pravoslavne rbe. Iz Zagreba su pozvani ustaški bataljoni sa muslimanskim fesom u Bosnu Hercegovinu da bi ubijali Srbe dozivajući se pri tome muslimanskim imenima, lasovno ubijanje Srba prouzrokovalo je njihovo bježanje u šume i izazvalo stanak. Srpski narod u Srbiji, ogorčen vijestima o ovom krvoproliću, pristupio ; stvaranju organizacije „Osveta“, čije su jedinice u pograničnim područjima

ULAZAK BUGARSKE VOJSKE NA GRČKU
I JUGOSLOVENSKU TERITORIJU

Aprila 1941.

Na predlog K-de armije Firer je dozvolio ulazak bugarskih trupa u Trakiju, i to u oblasti između Strume i linije Dedeagač — Mustafa Paša.

Bosne počele da pljačkaju i ubijaju muslimansko stanovništvo. Kada je izbio rat sa sovjetskom Rusijom komunisti su iskoristili teškoću, pa je došlo do opšteg haosa, u kome su najviše stradali Muslimani. Dok su nas srpski četnici i komunisti ubijali u šumama, crni kler nas je u gradovima uništavao na drugi način: proglasio je Muslimane komunistima i preduzeo masovna hapšenja, naročito muslimanske omladine.

Uprkos protivmuslimanskom nastupanju crne mafije, prvi dobrovoljci na istočnom frontu iz hrvatske države bili su Muslimani, a za njima su krenuli na rad u Njemačku Muslimani i Muslimanke da bi dokazali svoje povjerenje i ljubav prema njemačkom narodu.

Danas u Hrvatskoj, a naročito u Bosni, svaki dan padaju njemački vojnici od ruke ustanika. Da nisu počinjene navedene greške i da u Bosni nije uveden ovaj luđački režim, ustanak Srba imao bi u svakom slučaju manje razmjere i manje posljedice. Da se je sa Bosnom drukčije postupalo, da su Muslimani bili naoružani pod vodstvom njemačke armije i bili privučeni na saradnju u upravi, ne bi u Bosni do svega ovoga došlo. Pavelić je znao da hrvatska država nema nikakvog prava na Bosnu i oslonio se na katolički kler i one muslimanske političare, koji nemaju nikakvog oslonca u narodu. Ako bi ove nemoralne prilike potrajale duže, treba se bojati da će svi Muslimani poći u šumu, jer naš narod vidi da su se Srbi na ovaj način spasili.

Mi bosanski Muslimani nismo odani njemačkom narodu zbog trenutnog i i računata interesa. Iako živimo u ovoj zemlji u kojoj većinu čine slavenski narodi, i i iako govorimo bosanskim jezikom koji je sličan srpsko-hrvatskom, po rasi i krvi itti nismo Slaveni, već gotskog porijekla. Mi bošnjaci došli smo sa Sjevera Ila Balkan u trećem vijeku kao germansko pleme pod imenom „bosni" u doba rimske ilirske provincije. U VI vijeku rimsko ime naše zemlje zamijenili smo našim narodnim imenom „Bosna". U našem starom jeziku „bösen" znači dobar čovjek; nasuprot tome „Bijesan" znači „rdav čovjek". Našoj novoj domovini dali smo ime „Bosna", kako smo takođe nazvali i glavnu rijeku naše zemlje. U VI vijeku u našu zemlju došli su Slaveni, pod imenom Srba i Hrvata, koje su naši preci primili kao radnike na svojim posjedima. U duhovnim i antropološkim osobinama do danas su se održale razlike između nas bošnjaka i slavenskih naroda, Srba i Hrvata. 90% bošnjaka imaju tanku, plavu kosu, plave oči i svijetlu boju kože, 80% Srba i Hrvata imaju gustu crnu kosu, crne oči i tamnu boju kože. Bošnjaci su poznati kao ljudi otvorenog karaktera, dok su Slaveni skloni da budu potčinjeni. Po dolasku na Balkan Srbi su primili istočno hrišćanstvo. Hrvati rimsko-katoličko hrišćanstvo, dok smo mi Bošnjaci ostali kod svoje stare gotske arijevske vjere. Ovu vjeru, pod imenom Bogumila, zadržali smo do dolaska Turaka 1463. godine. Kada smo primili islamsku vjeru, jer Islam, poput naše stare gotske, odnosno bogumilske vjere, usvaja princip da je bog nevidljiva svemoćna sila a Isus je njegov prorok. Bošnjaci su uporno zadržali kukasti krst koji su donijeli kao Goti u Iliriju, odnosno Bosnu i sa ovim znakom ukrašavali grobove. Poslije primanja islamske vjere svi Muslimani, uprkos tome što Islam zabranjuje neislamske znakove na grobovima, zadržali smo kukasti krst na nekim grobovima.

U crnim trenucima krstaškog rata Srba, Hrvata i Mađara protiv naše države, kada se naš položaj činio bezizglednim, pokazala nam se sa Istoka zvijezda spasa islamskog turskog carstva. Mi bošnjaci primili smo Turke kao spasioce. Turci su dali Bošnjacima punu autonomiju a bošnjaci su se borili sa Turcima protiv njihovih neprijatelja, Hrvata i Mađara da bi njihove zemlje priključili turskom carstvu. Odlukom berlinskog kongresa 1878. Bosna je došla pod okupaciju Austrije. Bošnjaci su pružili otpor Austriji iz straha jer je to bila apostolska carevina, povezana sa Mađarima i Hrvatima, koji su kao predstavnici pape u srednjem vijeku vodili krstaške ratove protiv nas. Međutim, za vrijeme 40-godišnje vladavine nije nam naturala hrišćanstvo, već naprotiv, dala nam je punu vjersku autonomiju, a djelimično i političku autonomiju. Kada su Njemačka, Austrija i Turska 1914. godine stupile u Prvi svjetski rat kao saveznici, bosanske regimente ubrajane su među najbolje na ratnom frontu. To je bio izraz zahval-
i o

Bugarska policija ili trupe takođe mogu da pređu na jugoslovensku teritoriju, ali ka zapadu ne prelazeći liniju Pirov — Vranje — Skoplje — tok Vardara do grčke granice.

Ukoliko bugarsko posjedanje prelazi na teren naših operacija, dotične bugarske trupe biće pod komandom 12. armije.

nosti Austrije za njeno časno držanje u doba 40-godišnje okupacije. U prvom svjetskom ratu sa Njemačkom nas je povezivalo krvno srodstvo, sa turskom islamska vjera i istorija. Činilo se da nam predstoji divna budućnost: da mi kao Muslimani našoj krvnoj braći, Nijemcima, budemo most od zapada prema islamskom istoku sa 300 miliona Muslimana.

Stvaranjem jugoslovenske države na osnovu Versajskog ugovora ponovo se raspalila stara slavenska mržnja protiv nas. Prvi akt jugoslavenske vlade bila je konfiskacija 95% našeg zemljišnog posjeda, koji se od našeg dolaska u Iliriju pod imenom Gota u III vijeku neprekidno nalazio u našem posjedu. Vrijednost oduzetog imanja iznosila je 15 milijardi, a nama je data odšteta od pola milijarde dinara, i to u državnim papirima, koji su bili 50% obezvrijeđeni. Naša politička borba za autonomiju Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji imala je toliko izgleda na uspjeh, koliko su Hrvati za sebe tražili hrvatsku autonomiju. Neposredno pred početak II svjetskog rata (26. VIII 1939), u strahu od germanskog napredovanja, Srbi i Hrvati sklopili su Sporazum, kojim su poravnali svoje razlike podjelom naše Bosne. Za nas su ponovo nastupili crni dani. Sada nas nisu nazivali „crno-žutim“, „šutskorimima“, već „Petom kolonom“, jer smo željeli i na tome radili da Njemačka umaršira u Jugoslaviju.

Uvjereni da su Hitleru prikazali odnose i razvoj prilika od ulaska njemačke armije u Bosnu i dovoljno objasnili prošlost Bošnjaka-Muslimana Bosne, porijeklo, rasu i nacionalne težnje, autori Memoranduma formulisali su konkretne prijedloge Hitleru radi ozdravljenja teških odnosa i ostvarenja viševjekovnih ideala Bošnjaka, koji su, po njihovom ubjedenju, u punoj saglasnosti sa interesima njemačkog naroda i u duhu velikih Hitlerovih ideja. Ovi prijedlozi sadržani su u sljedećih osam tačaka.

1) Autori Memoranduma traže proširenje operativnog područja muslimanske bosanske legije pod komandom majora Muhameda Hadžiefendića. Ova legija dobila bi novi naziv „Bosanska straža“.

2) Sve Bošnjake iz cijele države, osim dobrovoljaca koji se nalaze na Istočnom frontu, iz ustaških i vojnih jedinica sa oficirima i podoficirima trebalo bi uključiti u „Bosansku stražu“ pod komandom Muhameda Hadžiefendića. Samo Bošnjak može da brani i štiti svoju Bosnu.

3) Naoružanje, snabdijevanje, obrazovanje i direktnu kontrolu sprovodila bi njemačka armija.

4) Troškove umirenja do definitivnog regulisanja odnosa Bosne prema Hrvatskoj treba da snosi njemačka armija putem kreditnih čekova, za čije bi pokriće služili naši državni posjedi, naročito naši bogati rudnici i šume.

5) Traži se obustava svake aktivnosti ustaškog pokreta i ustaških jedinica na području Bosne.

6) Na ovoj teritoriji postavlja se političko-administrativna uprava pod nazivom „Župa Bosna“ sa sjedištem u Sarajevu, čijeg šefa imenuje jedino i isključivo Hitler.

7) Traži se da se u „Župi Bosna“ omogući stvaranje Nacional-socijalističke partije.

8) Autori Memoranduma ustupaju Italiji bosansko zaleđe Splita, jer smatraju da su italijanske aspiracije u tom pravcu opravdane. Na taj način bile bi zadovoljene italijanske težnje i izostale bi dalje borbe i klanja. Na jugu Bosne ustupila bi se četiri hercegovačka sreza Italiji, odnosno Crnoj Gori, jer u njima preovlađuje stanovništvo srpsko-pravoslavne vjere i crnogorske nacionalnosti. Bosna bi dobila izlaz na more preko Metkovića u luci Ploče. Na ovoj teritoriji „Župe Bosna“ čisto bosansko stanovništvo činilo bi apsolutnu većinu. Muslimana

Komanda armije moli da se naredi ulazak bugarskih trupa u pomenute oblasti. .⁴

Zbornik NOR, Vojnoistorijski institut JNA, (u daljem tekstu: *Zbornik NOR*) tom XII, knj. 1, 21.

bi bilo 925 hiljada, pravoslavnih Srba 500 hiljada i oko 225 hiljada katoličkih "Hrvata.

Na kraju, autori Memoranduma mole Hitlera da ovu teritoriju Bosne uključu u niz evropskih jedinica pod njegovom zaštitom i sa istom samostalnošću koju će imati njeni susjedi. (Enver Redžić, *Muslimansko autonomništvo* i 13. SS divizija, *Autonomija Bosne i Hercegovine i Hitlerov Treći rajh*, Sarajevo 1987, 71—75)

E. Redžić, objavljujući ovaj Memorandum, ističe da je njegov adresat nepoznat, iako je nesumnjivo nastao u vodstvu muslimanskih autonomista. Po njegovom mišljenju svoj začetak Memorandum ima u aprilskoj peticiji muslimanskih autonomista predatoj Nemcima posle proglašenja NDH. U naznačenoj knjizi prezentiran je u sažetom obliku. Nemački izvori iz januara 1943. kao autore ovog Memoranduma navode Uzeir Hadžihasanovića i njegovog zeta Mustafu Softića, gradonačelnika Sarajeva, i inž. Suljagu Salihagića iz Banjaluke. Kao novo Redžić navodi insistiranje sastavljača Memoranduma na gotskom poreklu bosanskohercegovačkih Muslimana i „traženje primata u vezi sa kukastim krs-tom". Iz izveštaja Rudolfa Troja o razgovorima koje je vodio krajem novembra 1942. godine sa Uzeiragom Hadžihasanovićem i Nedžadbegom Sulejmanpašićem proizilazi da su oni stajali na stanovištu da Muslimani nisu Hrvati, a pogotovu da nisu ustaše; da je s četnicima nemoguće izmirenje; Muslimani su ostali bez zaštite, jer Hadžiefendićeva legija u istočnoj Bosni ne može preuzeti zaštitu celokupnog muslimanskog stanovništva, zbog čega bi Muslimani, kao iskreni prijatelji Nemaca, prihvatili nemačku upravu nad Bosnom i Hercegovinom. Podatke o Memorandumu pruža i informacija Zigfrida Kašea iz februara 1943. godine. Poslanik Trećeg Rajha u Zagrebu smatrao je da u Memorandumu ima dosta tačnih podataka i zapažanja, ali i preterivanja. O pitanju „hrvatske države ne može se diskutovati sa Muslimanima ako neće da se ugrozi njemački ugled u ovom prostoru", kaže Z. Kaše. Inače, Redžić smatra da cifra od 150.000 pobijenih Muslimana na kraju 1942. nije realna. (E. Redžić, n. d., 75—79)

Na intervenciju bugarskog kralja Borisa III Hitler je Bugarskoj dao Ohrid kome je ona pridavala značaj bugarskog političkog i verskog centra u prošlosti. Bugarskoj je pripao i rudnik hroma Ljuboten uz obavezu da radi kao nemačka preduzeće. Bugarska je anektirala vranjski i pirotski okrug. Srbija je zadržana pod vojnom upravom. Suženih granica i stešnjenja sa svih strana neprijateljskim državama i režimima Srbija se našla u interesnoj sferi „Velikonemačkog Rajha", opravdavanom vojno-geografskim, političkim i ekonomskim razlozima. Deo Slovenije pod Italijom (Ljubljanska pokrajina) je anektirana sa administrativnom autonomijom. Dalmacija je posle aneksije imala da dobije status Guvernerata. Mađarska je okupirala i decembra 1941. anektirala Bačku, Baranju, Međumurje i Prekomurje. Predviđeno je da Crna Gora postane „nezavisna" država vezana sa Italijom personalnom unijom. Na deo Sandžaka pretendovala je i NDH, ali je on ostao razdeljen između Italije i Nemačke. Okrug Kosovska Mitrovica pripao je administrativno Srbiji, ali se rudnik Trepča nalazio pod nemačkim eksploatacionim režimom. Kosovo je podeljeno između tri okupacione sile: Italije, Nemačke i Bugarske.

⁴ Bugarska vojska je stupila poslednja na jugoslovensku teritoriju. Jedinice Bugarske armije su 20. aprila 1941. posele „bugarske oblasti" u Jugoslaviji, koje su prethodno osvojili Nemci. Jugoslavija i Grčka su bile napadnute sa bugarske teritorije. Bugarska je, pored dela jugoslovenske teritorije, okupirala i istočnu Makedoniju i zapadnu Trakiju u Grčkoj. Bugarska propaganda je tretirala Makedoniju kao bugarsku zemlju, a Makedoncu kao Bugare. Makedonske svetinje su proglašavane za stare centre „bugarskih hrišćana". Bugarske pretenzije u Jugoslaviji se nisu zaustavljale na Makedoniji i vranjskom i pirotskom okrugu, njihova propaganda isticala je bugarski karakter Pomoravlja sa Nišem i Leskocem.

18. maja 1941.

Clan 1.

Priznaju se kao sastavnim delovima Kraljevine Italije:

Srezovi Kastav, Sušak, Čabar, a od sreza Delnice jedan deo linijom koja polazi od kote 710 (Biljevina), ide grebenom Starčev Vrh, Veliki Tomac, Oštrac, Rogozna i Brlošlco, stiže do administrativne granice sreza Sušak na vrhu Jelenčić (kota 1106) i zatim silazi visovima brda Gorica, Meč te kotama 623, 424 i 252 na more kod Bakarca, ostavljajući na hrvatskom području opštine Hreljin, Dol—Bakarac i Kraljevicu (Kraljevica — Smrika), sa istom lukom i raskrsnicom puteva koji tamo vode;

— otočić Sveti Marko, otoci Krk, Rab, i oni imaju do u visini Jablanca;

— svi otoci zadarskog arhipelaga;

— područje obuhvaćeno linijom koja polazi od rta Privlaka, dostiže Planinski kanal, sledi njegovu unutarnju trasu do ^Novigradskog mora, nastavlja se duž gornje obale pomenutog mora, zahvata Bukovicu i, stigavši do toka Krke ispod mesta Pađene, silazi duž reke te se od nje odvaja tako da obuhvata celo područje Šibenika i Trogira te grad Split uključivši predgrade a isključivši otoke Brač i Hvar;

— otoci Čiovo, Drvenik, Šolta, Vis, Biševo, Sv. Andrija, Jabuka i ostali manji koji leže oko njih;

— otoci Korčula i Mljet;

— srez koji obuhvata celu Boku kotorsku linijom koja ostavlja abalu na jednoj tački između Cavtata i Vitaljine i penje se prema severoistoku, uključivši Grudu i masiv planine Orjen, dok ne dostigne granicu s Crnom Gorom..⁵

Zbornik NOR, tom XIII, knj. 1, 60—62.

DEKRET KRALJA VITORIJA EMANUELA III O ANEKSIJI
DALMACIJE, BOKE KOTORSKE, DELOVA HRVATSKOG
PRIMORJA I GORSKOG KOTARA I OSNIVANJU
GUVERNATORATA DALMACIJE

18. maja 1941.

Clan 2.

Od teritorija o kojima je reč u čl. 1. one koje se graniče sa Riječani pokrajinom, ostrva Krk i Rab i ostala manja koja pripadaju okruženim pomenutih ostrva priključuju se Riječkoj pokrajini.

⁵ Rimskim ugovorima o određivanju granica između Italije i NDH prethodili su razgovori italijanskih i ustaških predstavnika u Ljubljani i Tržiču. Pavelić je još u emigraciji dao prethodno obećanje svojim italijanskim pokroviteljima da će im ustupiti Dalmaciju. Otuda su kasniji razgovori bili neravnopravni. Iako se na pregovorima u Ljubljani ponašao „diktatorski“. Odvajanjem Dalmacije od Hrvatske Pavelić je na početku svoje vladavine jasno otkrio ulogu italijanskog poslušnika i razbio iluziju o „nezavisnoj“ Hrvatskoj. Rimski ugovori išli su na nezadovoljstvo u najradikalnijim krugovima pronemačkog dela ustaške skupine. Anektirani delovi su imali status Guvernatorata koji je obuhvatao pokrajine Zadar, Split i Kotor.

Clan 3.

Ostala područja i ostrva Dalmacije o kojima je reč u čl. 1 sačinjavaju, zajedno sa sadašnjom Zadarskom pokrajinom, Guvernerat Dalmacije, koji obuhvata pokrajine Zadar, Split i Kotor. Kraljevskim dekretom će se utvrditi okružna područja dalmatinskih teritorija i odrediti kompetencije Guvernera i njegovi odnosi sa prefektima pomenutih pokrajina. Guverner će biti direktno potčinjen Dučeu, predsedniku vlade, i imaće svoju rezidenciju u Zadru. . .⁶

Isto, 65—66.

IZVEŠTAT PREDSTAVNIKA ZA ŠTAMPU KONZULATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE O OSNIVANJU KOMITETA ZA POMORAVLJE U SOFIJI

Carigrad, 18. juna 1941.

. . . Prošlog meseca u Sofiji je osnovan Pomoravski Komitet u kome su organizovana udruženja izbeglica iz Pomoravlja. Zadatak ovog Komiteta je da se završi nacionalno ujedinjenje i ispunjenje istorijske misije bugarskog naroda na Balkanu. . . ?

Arhiv Vojnoistorijskog instituta (u daljem tekstu: AVII), K-279v, Br. reg. 28/1.

GENERALNI KONZULAT KRALJEVINE JUGOSLAVIJE U JERUSALIMU O STANJU U BAČKOJ

Jerusalim, 17. marta 1943.

... Po izvršenju okupacije Bačke, mađarska je politika bila da smanji broj Srba i to je učinjeno na jedan bestijalan način. Svi dobrovoljci poslani su u koncentracione logore. Sva lica, koja su se doselila u Vojvodinu posle novembra 1918. godine morali su, po naređenju vojnog komandanta Novog Sada, da je napuste maja 1941. god. u roku od tri dana. Na ovaj način iseljeno je oko 20.000 duša. Pored toga, meseca januara 1942. g. ubijeno je na zverski način u Novom Sadu i okolini oko 15.000 Srba i 3.500—4.000 Jevreja. . .⁸

AJ, 103.

⁶ Anektirano područje je, u stvari, bila prva zona; druga zona je bila demilitarizovana. NDH se obavezivala da u toj zoni ne podiže vojna utvrđenja ili vojnu industriju. Italijani su od 20. maja 1941. izgubili karakter okupacionih tupa. One su tretirane kao trupe stacionirane na teritoriji prijateljske i savezničke Nezavisne Države Hrvatske.

⁷ Komitet za Pomoravlje je osnovan u Sofiji maja 1941. sa rezervnim generalom Georgi Hristovom na čelu. Komitet je organizovao „izbeglice iz Pomoravlja”, bugarofile, uključujući ih u borbu za nacionalno ujedinjenje i ispunjenje istorijske misije bugarskog naroda na Balkanu.

⁸ Masovni teror nad Srbima je započeo već pri ulasku honveda. Na hiljade ljudi, žena i dece postali su žrtve ovog terora. Pored Srba i Crnogoraca pod udar su dolazili i Jevreji. Na teritoriji Jugoslavije okupiranoj od Mađara ubijeno je oko 14.800 Jevreja. Najveći broj je stradao u nacističkim logorima i na prisilnom radu u Mađarskoj, Ukrajini i Borskom rudniku.

10. aprila 1941.

Božja providnost i volja našega velikog saveznika, te mukotrpnja stoljetna borba hrvatskog naroda uz veliku požrtvovanost poglavnika dr Antuna Pavelića, te ustaškog pokreta u zemlji i u inozemstvu, odredili su da danas, pred dan Uskrsnuća božijega sina uskrsne i naša Nezavisna Država Hrvatska..⁹

Narodne novine, 11. travnja 1941; F. Čulinović, n.d., 387.

IZJAVA VLADKA MACEKA PRILIKOM PROGLAŠENJA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Zagreb, 10. aprila 1941.

Hrvatski narode!

Pukovnik Slavko Kvaternik, vođa nacionalističkog pokreta u zemlji, proglasio je danas slobodnu i nezavisnu hrvatsku državu na cjelokupnom historijskom i etnografskom području Hrvatske, te je preuzeo vlast.

Pozivam sav hrvatski narod da se novoj vlasti pokorava, pozivam sve pristaše HSS, koji su na upravnim položajima, sve kotarske odbornike, općinske načelnike i odbornike itd., da iskreno surađuju s novom narodnom vladom.^{9a}

Hrvatski dnevnik, 13. travnja 1941.

ZAKONSKA ODREDBA ZA ODBRANU NARODA I DRŽAVE

17. aprila 1941.

1. Tko bilo na koji način povrijedi ili je povrijedio čast i životne interese hrvatskog naroda ili bilo na koji način ugrozi opstanak Nezavisne Države Hrvatske ili državne vlasti, pa makar djelo i ostalo samo u pokušaju, čini se krivcem zločinstva veleizdaje.

2. Tko se učini krivcem zločina u točki 1. navedenoga ima ga stići kazna, smrti.

3. Za sudovanje po ovoj zakonskoj odredbi, postavlja ministar za pravosuđe po potrebi izvanredne narodne sudove od tri osobe, koji imaju suditi hitnim postupkom po propisima ukinutog hrvatskog kaznenog aostupnika o prijekom sudu ..¹⁰

Warodne novine, 17. travanj 1941.

u PTMglašenje NDH je izvedeno u času kada se nemačka vojska nalazila u Zagrebu. Proglasio ju je pukovnik Slavko Kvaternik, vođa ustaške grupe u Zagrebu u prisustvu nemačkog opunomoćenika Edmunda Vezemajera, „babiće NDH“.

Pavelić je došao u Zagreb tek 15. aprila 1941, iz Karlovca, s grupom ustaša. „a Pre separatističkog akta od 10. aprila 1941. Maček je 8. aprila izdao proglas „Hrvatskom narodu! Braći i sestrama!“, označavajući rat u toku kao najveću nesreću, što jedan narod može stići“.

¹⁰ »Zakonska odredba« stvarala je osnovu za početak masovnih pokolja Srba, Jevreja i Cigana (Roma). Masovna ubistva Srba počela su već krajem aprila 1941, a nastavljena su maja 1941. Ustaška klanja dobila su nevidene razmere juna i jula 1941. u Hercegovini, Lici, na Kordunu, u Baniji, Bosni. Srbi su proglašavani »a vekovne neprijatelje hrvatskog naroda, strano telo, doseljenike koji se moraju likvidirati u ime nacionalno čiste hrvatske države«.

Par. 1.

Zabranjena je svaka uporaba ćirilice na cijelom području Nezavisne Države Hrvateke. To se naročito odnosi na cijelo poslovanje svih državnih i samoupravnih tijela, na uredbe javnog poretka, na trgovačke i njima slične knjige i dopisivanje i na sve javne napise.

Prema tome naređujem:

da se na cijelom području Nezavisne Države Hrvatske odmah obustavi svaka uporaba ćirilice u javnom i privatnom životu. Svako štampanje ma kakovih knjiga ćirilicom je zabranjeno.

Svi javni napisi pisani ćirilicom imaju se neodvlačno, a najkasnije u roku od tri dana skinuti.¹¹

Narodne novine, 25. travanj 1941.

OBRAZOVANJE KOMITETA CRNOGORSKIH SEPARATISTA

Cetinje, 17. aprila 1941.

Cetinjani,

Danas, 17 aprila 1941. godine na dan ulaska slavni italijanski trupa u Cetinje, bivšu prijestolnicu Kraljevine Crne Gore, kontituisao se — pod zaštitom fašističke Italije Privremeni administrativni crnogorski komitet od sljedećih ličnosti:

gg. Jovo Popović, ministar u penziji, Dušan Vučinić, advokat, Bogdan Ivanović, načelnik tehničkog odjeljenja banske uprave, dr. Jovan Klisić, načelnik saniteta banske uprave, Savo Milunović, penzioner, Petar Lompar, penzioner, dr. Ivo Jovičević, penzioner.

Komitet prima za svoje želje već podastrijete Dučeu za slobodu Crne Gore tražeći njegovu visoku velikodušnu podršku, da bi se ostvarile dvadesetgodišnje aspiracije naroda crnogorskog, koji je u svojoj "druvoj i slavnoj istoriji dokazao da zaslužuje slobodu, koju mu je negirao bivši versaljski diktat. . .",¹²

F. Čulinović, n.đ., 626—7.

¹¹ Rasističko ustaško zakonodavstvo predviđeno je Zakonskom odredbom o rasnoj pripadnosti (*Narodne novine*, br. 16, 30. travnja 1941); Zakonskom odredbom o zaštiti arijske krvi i časti Hrvatskog naroda (*Isto*); Zakonskom odredbom o zaštiti narodne i arijske kulture hrvatskog naroda (*Isto*, br. 43, 4. lipnja 1941). Srbi su otpušteni iz službe, hapšeni i odvođeni u logore. Imovina Srba je pljačkana, a njihovo kretanje ograničavano. Pod udarom se našla i Srpska pravoslavna crkva. Pravoslavna vera je prekrštena u grkoistočnu, a pravoslavne verske škole su ukinute. Pored rasističke politike ustaškog režima, mržnje iracionalnog karaktera prema Srbima, ustaše su iskorišćavale progone i za vlastito bogaćenje odnošenjem stvari od vrednosti i zaplenom imovine žrtvama — Srbima, Jevrejima i hrvatskim antifašistima.

¹² Privremeni administrativni crnogorski komitet je kvislinški organ stvoren neposredno posle ulaska Italijana u Cetinje. Sačinjavali su ga crnogorski separatisti, pristalice ustanovljenja nezavisne Crne Gore pod protektoratom Italije. Civilni komesar za Crnu Goru Serafino Macolini raspustio je ovaj Komitet i obrazovao maja 1941. Savetodavno veće ili Konzultu sa Mihailom Ivanovićem i Jovom Popovićem na čelu. U ovom veću nalazio se i Sekula Drljević. Crnogorski separatisti su u stvaranju slobodne i nezavisne Crne Gore gledali ispravljanje tzv. versajske nepravde. Separatističke ambicije o stvaranju „velike Crne Gore” pomrsila je još pre Petrovdanskog sabora italijanska politika „Velike Albanije”, dajući joj prednost, sa aneksijom Boke Kotorske.

Beograd, maja 1941.

„Odlukom zapovednika u Srbiji uspostavljena je civilna uprava u našoj zemlji i nama je povereno da vodimo pojedine struke državne uprave, u cilju očuvanja mira i reda i što brže obnove privrednog života u zemlji...

Prihvatili smo se toga teškoga zadatka, u cilju da u ovom sudbonosnom vremenu pomognemo našem narodu i olakšamo njegov položaj.

Verujemo, da će ceo naš narod odobriti našu odluku, jer on je bio za iskrenu i lojalnu saradnju sa svojim velikim susedom, nemačkim narodom, sa kojim je bio u prijateljstvu i vazda održavao prisne privredne i kulturne veze. Što je naš narod doveden sada u ovaj položaj prema nemačkom Rajhu, to nije bila želja nemačkog Raiha, koji je uvek isticao prijateljske namere prema našoj otadžbini, niti je pak to krivica našega naroda, nego je krivica nekolicine njegovih upravljača, koji su ga uveli u rat bez potrebe i protiv njegovih interesa .. „¹³

Novo vreme, 16. maj 1941.

IZVEŠTAJ VISOKOG KOMESARA ZA CRNU GORU
SERAFINA MACOLINIJA O SAZIVANJU I RADU
KVISLINŠKE USTAVOTVORNE SKUPŠTINE

17. jula 1941.

... 12-og rad u skupštini odvijao se pravilno, izjava je bila usvojena aklamacijom. Dok su u sali stari Crnogorci, pozvani od strane delegata, znali da nađu pravu meru oduševljenja koje se zatim ponovilo za vreme zakuske koju je priredio predsednik opštine i za vreme prijema u mojoj rezidenciji, stanovništvo gotovo uopšte nije uzelo učesća .. „¹⁴

Zbornik NOR, tom XIII, knj. 1, 153—154

IZJAVA JANKA TORTICA U IME ZASTUPNIKA
I FUNKCIONERA HRVATSKE SELJAČKE STRANKE

10. avgusta 1941.

Poglavniče,

Potpisani narodni zastupnici i funkcioneri Hrvatske Seljačke Stranke i ostalih organizacija Hrvatskog Seljačkog Pokreta izjavljuju:

¹³ Komesarijat je nastao kao izvršni i pomoćni organ nemačke vojne uprave u Srbiji. Sastavljen je od manje poznatih političara, a na čelu mu se nalazio dikan Aćimović, bivši član vlade Milana Stojadinovića, odranije pronemački rasložen. Zanosio se planovima da okupi Srbe i obezbedi njihov što povoljniji položaj u „novom poretku“, kao i Milan Nedić. Zalagao se kod Nemaca da oslojod_e Milana Stojadinovića iz britanskog zatočeništva i postave ga za guvernera irbije. Vođa fašističke organizacije „Zbor“ Dimitrije Ljotić, smederevski advokat, zadržao je ulogu sive eminencije u sistemu kolaboracije.

¹⁴ Petrovdanski sabor malobrojnih crnogorskih separatista doneo je Deklaciju kojom se poništavaju odluke Podgoričke skupštine o ujedinjenju Crne iore sa Srbijom, proglašava nezavisna Crna Gora i uspostavlja kraljevsko nanesništvo. Glavni organizator ove skupštine je bio Serafino Macolini. Kvislinška ustavotvorna skupština" negirana je već sutradan, 13. jula 1941, kada je narod -rne Gore masovnim ustankom pokazao da mu sudbinu neće određivati okupator njegovi saradnici.

Sav naš dosadašnji politički rad imao je jedan konačni cilj: da se hrvatski narod potpuno oslobodi tuđinskog jarma, stvori Nezavisnu Državu Hrvatsku i tako je uredi, da u njoj uvijek bude vladala sloboda i pravednost.

... Napose je Hrvatska Seljačka i Građanska Zaštita, pripremljena i naoružana, radila svijesno i najpožrtvovanije: razoružavala je srpske vojnike i hvatala četnike; čuvala javne zgrade, puteve, mostove, vojnička i druga skladišta, privatnu imovinu i živote Hrvata od srpske osvete; nastojala je svima silama, da prijateljske i savezničke vojske budu imale što manje muka i žrtava u svom plemenitom poslu pomoći za ostvarenje Nezavisne Države Hrvatske.

Organizirani pristaše Hrvatske seljačke stranke radili su tako imajući na umu samo jedno: Nezavisnu Državu Hrvatsku, a spremni pozdraviti i poduprijeti svakoga, tko bude najdostojniji da stupi na čelo slobodne Domovine i da preuzme tešku i odgovornu zadaću, da državu uredi.

Slogom, sviješću i požrtvovnošću cijeloga hrvatskog naroda ostvarena je Nezavisna Država Hrvatska.

Nezavisna Država Hrvatska bila je vjekovni cilj i želja cijelog hrvatskog naroda. Svatko, tko danas protivi njoj radi, čini zločin protiv hrvatskome narodu i protiv njegovom najvećem dobru. Stoga osuđujemo sve one, koji danas u inozemstvu protiv Nezavisnoj Državi Hrvatskoj rade i koji sudjeluju u tuđinskoj izbjegloj vladi. Oni ne predstavljaju nas, niti bivšu Hrvatsku seljačku stranku, niti hrvatski narod.

Poglavniče!

Vama je sudbina dodijelila najveću čast i najtežu dužnost, da budete prvi poglavar Nezavisne Države Hrvatske. Mi Vas pozdravljamo i želimo, da svoj uzvišeni zadatak izvršite na sreću Hrvatskog Naroda i Nezavisne Države Hrvatske..¹⁵

F. Jelić-Butić, *Hrvatska seljačka stranka*, Zagreb, 1983, 296—297.

OBRAZOVANJE KVISLINŠKE VLADE MILANA NEDIĆA

29. avgusta 1941.

... Vojni zapovednik u Srbiji dao je generalu Nediću mandat da sastavi Srpsku vladu.

General Nedić prihvatio je taj mandat i predložio je Vojnom zapovedniku u Srbiji sledeću listu članova vlade:

Predsednik Ministarskog saveta armijski general Milan Đ. Nedić;
ministar unutrašnjih poslova Milan Aćimović;
ministar građevina inž. Ognjen Kuzmanović;

¹⁵ Deo prvaka HSS, čija je delatnost bila zabranjena, tzv. Sredinski dio sa Mačekom (August Košutić, Bariša Smoljan, Ivan Pernar i drugi), pasivizirao se u NDH, dok su desničarski orijentisani zastupnici još uoči rata, u leto, prišli ustašama. Među njima istaknutu ulogu imao je Janko Tortić, koga su nazivali „konzulom HSS“ u NDH. Ustaše su saveznike u razoružavanju Jugoslovenske vojske u kratkotrajnom aprilskom ratu našli u poluvojnim formacijama Građanske i Seljačke zaštite, a glavne pomagače u ustanovljivanju svoje vlasti nakon proglašenja NDH u zastupnicima HSS: pomenutom Janku Tortiću, Josipu Berkoviću, Dragutinu lotu, Jurici Frkoviću, Lovru Sušicu, Vladimiru Košaku i drugima. Ustašama je prišlo i više političara Jugoslovenske muslimanske organizacije s Osmanom i Džaferom Kulenovićem na čelu. Proglašenje NDH je pozdravio i reis-ul-ulema Islamske verske zajednice.

ministar saobraćaja Josif Kostić;
ministar pošta i telegrafa Josif Kostić;
ministar rada Panta Draškić;
ministar bez portfelja Momčilo Janković;
ministar finansija dr. Ljubiša Mikić;
ministar pravde dr. Čedomir Marjanović;
ministar poljoprivrede i ishrane naroda dr. Miloš Radosavljević;
ministar narodne privrede Mihailo Olćan;
ministar prosvete dr. Miloš Trivunac;
ministar socijalne politike i narodnog zdravlja dr. Jovan Miju-
ković.

Vojni zapovednik usvojio je ovaj predlog, pa je u velikoj dvorani skupštinske palate na svečan način predao generalu Nediću akt o postavljenju...¹⁶

Novo Vreme, 30. avgust, 1941.

DEKRET BENITA MUSOLINIJA O PRENOŠENJU GRAĐANSKIH
PRAVA NA TERITORIJAMA KOSOVA, DEBRA
I STRUGE NA VLADU ALBANIJE

29. juria 1941.

PROGLAS VOĐE FAŠIZMA, PRVOG MARŠALA IMPERIJE,
KOMANDANTA TRUPA NA SVIM FRONTOVIMA, 29. juna 1941.

/ršenje civilne vlasti na teritoriji Kosova, Debra i Strugc...

Cl. 1.

Ma teritoriji Kosova, Debra i Struge. koja je pripadala bivšoj krajevini Jugoslaviji a koju su okupirale italijanske oružane snage, sva ivilna vlast koja, u smislu ratnog zakona pripada vojnim vlastima okupatora, prenosi se albanskoj Vladi.

Cl. 2.

Ovaj proglas (Dekret) stupa na snagu od dana objavljivanja oglasa, ta jfivnom mestu koje je javnosti dostupno, u sedištu komesarijata na Cosovu, Debru i Strugi.

Ovaj Dekret će takođe biti objavljen u službenim novinama Kraljevine Albanije.

Glavni štab oružanih snaa
dana 29. juna 1941-XIX

Musolini¹⁷

-2627, 4-VII-1941 (XIX) *Gazzetta Ufficiale del' Regno d'Italia*, N. 155;
.. Nesović — B. Petranović, *AVNOJ i revolucija*, Beograd, 1983, 85.

¹⁶ General Milan Nedić, bivši ministar vojske i mornarice Kraljevine Jugoslavije, primio je „investituru“ iz ruku nemačkog vojnog zapovednika Srbije generala Hajnriha Denkelmana. Nemci su dovođenjem Nedića na čelo srpskih kvintanga smenili slabašnu garnituru Milana Acimovića. U nemačkim zamislima Nedićeva „vlada narodnog spasa“ ili „generalska“ trebalo je da spreči stvaranje ujedinenog fronta komunista i nacionalista, odnosno četnika, na drugoj strani, da se bori ratuju protiv Srba“. Pokrajinski komitet KPJ za Srbiju reagovao je na varanje ove vlade proglasom da se ne radi ni o kakvoj „vladi narodnog spasa“, 5c o vladi „najcrnje narodne izdaje“ u uslovima kada „već nedejljama i nedejnka“ gori naša Sveta srpska zemlja plamenom oslobodilačkog narodnog us-

¹⁷ Prikazujući se kao oslobodilac albanskog naroda, italijanski okupator je posredno posle osvajanja Albanije organizovao saziv „Ustavotvorne skupštine“

koja je svrgnula kralja Ahmeta Zogua, ukinula Ustav i proglasila personalnu uniju između Italije i Albanije. Kralj Viktor Emanuel III je 3. juna 1939. oktroisao novi albanski Ustav. Kvislinška vlada je bila potčinjena kraljevskom namesniku. Ji>na 1939. u Albaniji je obrazovana Fašistička stranka Albanije. Vojnim porazom K.ra-Jjevine Jugoslavije i deobom zemlje veći deo Kosova i Metohije i zapadna Makedonija našli su se pod italijanskom okupacijom. Demagoška politika Italijana J^e podilazila željama glavarskog, zemljoposedičkog i građanskog sloja Albane*ca za stvaranjem „Velike Albanije“. Ova vazalna tvorevina je uključivala i delove Crne Gore: Plav i Gusinje, Rožaje, Tuzi i Ulcinj. Musolini je juna 1941. obećavao da će se u sastavu „Velike Albanije“ naći i „Čumurijska“ (severni Epir). UkazO^m kralja i kraljevskog namesnika od 12. avgusta 1941. delovi zapadne Makedonije, Kosovo i Metohija i delovi Crne Gore priključeni su „Velikoj Albaniji“. Italijⁿska politika podržavanja velikoalbanskih pretenzija u interesu što_dubije penetracije Italije na Balkan nailazila je na suprotstavljanje Bugara i crnogorskK¹^ separatista, jer se „Velika Albanija“ stvarala na račun zaustavljanja bugarske -ekspanzije i „osakaćivanja“ Crne Gore. U ime koncepcije nacionalno čiste drž^{*vc} albanska većina na Kosovu i Metohiji je podvrgla diskriminaciji srpski i crnogorski živalj, masovnim iseljavanjima i progonom. Makedonci su denacionali^{zo-}vani.

Posle aprilskog vojnog poraza jugoslovenska vojska se povlačila od SkOP-lja preko Kačanika i Kosova, prema Prizrenu, Kosovskoj Mitrovici i Kraljevu. Grupe Albanaca napadale su jedinice u povlačenju. Izvršen je napad na 31. pe sadijski puk u Prištini, kome su naneseni gubici. Za veliki deo Albanaca dolazJak Nemaca je bio shvaćen kao oslobođenje. Izvikivane su parole: „Živeo otac Hitic2^T i „Živeo ujak Musolini“. Okupator je predao vlast agama i begovima. Albanci su dobrovoljno stupali u vulnetare (oružane dobrovoljačke jedinice). Zapocele su represalije protiv Srba i Crnogoraca: „pretresi, pljačke, nasilno iseljavanje, ^pa-ljenje kuća, otimanje poseda i stoke, hapšenja i ubistva.“ Sa akcijom sakupljanja oružja tekla su i hapšenja, tuče i ubistva. Srpska sela su opkoljavana no^{vcu}. a represalije su izvođene danju. Premlačivani su ugledniji Srbi i Crnogorci. F^lisj; stički saradnici su im „čupali brkove i kose, zabijali eksere pod nokte, stavij an kuvana vrela jaja pod pazuh, ili žar na gole grudi, a pribegavali su i drug¹?¹ torturama. Jedini spas je bio u bežanju, kada je postalo jasno da ova zloc^l^i¹ neće prestati.“ (P. Dželetović Ivanov, 21. SS-*đivizija Skenderbeg*, Beograd, 19»¹, 39-43).